

*Droge halfnatuurlijke graslanden en struikvormende facies op kalkhoudende bodems *Festuco-Brometalia* (H6210)

Verkorte naam: Kalkgraslanden

1. Status

Habitatrichtlijn Bijlage I (gebieden waar opmerkelijke orchideeën groeien, zijn prioritair) (inwerkingtreding 1994)

2. Kenschets

Beschrijving: Dit habitatype omvat matig droge tot droge, zogenoemd halfnatuurlijke graslanden op kalkrijke bodems. Enerzijds omvat het habitatype het traditioneel door mergellandschappen begraasde kalkgrasland. Anderzijds omvat het ook door koeien beweide gemeenschappen op kalkgrond, die in soortensamenstelling veel overeenkomst vertonen met de 'oorspronkelijke' kalkgraslanden. (Mergel is de locale naam voor een zacht afzettingsgesteente dat bestaat uit kalk en klei.)

De kalkgraslanden zijn soortenrijk en ze herbergen een groot aantal planten- en diersoorten die in Nederland min of meer tot de kalkgraslanden beperkt zijn. Daaronder zijn opmerkelijke orchideeën.

Een opvallend kenmerk van de schrale hellingen in Zuid-Limburg is het kleinschalige samenspel van plantengemeenschappen. Daarbij wisselen de traditioneel door schapen begraasde kalkgraslanden af met heischrale graslanden, pioniergraslanden en struwelen op en langs rotsrichels, door koeien beweide kalkgraslanden, kalkzomen, kalkkokers en kalkbossen.

De kalkgraslanden vormen plaatselijk fijnkorrelige complexen met soortenrijke zomen (verbond *Trifolion medii*) en struwelen (verbond *Berberidion vulgaris*). Die zomen en struwelen worden dan als onderdeel van het habitatype beschouwd. De kalkgraslanden worden in samenhang met de verschillende beheersvormen, tot twee verschillende verbonden worden gerekend (Mesobromion dan wel *Cynosurion cristati*) worden geen subtypen onderscheiden.

Vegetatietypen:

Goed: Begroeiingen die gerekend worden tot de associaties *Gentiano-Koelerietum* (15Aa1, van het verbond *Mesobromion*) of *Galio-Trifolietum* (16Bc2, van het verbond *Cynosurion cristati*)³⁶.

Daarnaast worden zomen van het *Rubo-Origanetum* (17Aa1) en struwelen van het *Pruno spinosae-Ligustretum* (37Ac4) tot het habitatype gerekend, in zoverre ze met de bovengenoemde gemeenschappen kleinschalige mozaïeken vormen, maar niet domineren.

Code habitat (sub)type	Code	Vegetatietypen	Voorwaarde
6210	15AA01	<i>Gentiano-Koelerietum</i>	
6210	16BC02	<i>Galio-Trifolietum</i>	
6210	17Aa01a	<i>Rubo-Origanetum typicum</i>	2
6210	17Aa01b	<i>Rubo-Origanetum festucetosum arundinaceae</i>	2
6210	37AC04	<i>Pruno spinosae-Ligustretum</i>	2

Betekenis binnen Europa: zeer groot

Kalkgraslanden komen in Europa wijdverbreid voor. De geringe oppervlakte die deze gemeenschappen in Nederland innemen, zou tot de veronderstelling kunnen leiden dat de betekenis van ons land gering is. Diverse omstandigheden maken echter dat een dergelijk oordeel onterecht is. Allereerst moet aan de ligging van ons land aan de (noordwest)grens van het areaal,

³⁶ Deze begroeiing wordt in de Europese handleiding niet strikt genoemd, maar dit komt waarschijnlijk doordat de plantengemeenschap relatief laat in de literatuur is erkend (na 1990). Ook in België, in de Belgische grens overschrijdende gebieden, wordt deze beweide vorm van kalkgrasland tot het habitatype gerekend.

op het knikpunt van heuvelland en laagland, bijzondere betekenis worden toegekend. Veel soorten bezitten aan de rand van hun verspreidingsgebied een smalle ecologische amplitudo en er zijn aanwijzingen dat allerhande evolutionaire processen zich juist hier afspelen. Verder moet grote betekenis worden gehecht aan de kleinschalige setting in het landschap met fijnkorrelige vegetatiecomplexen en aan de relatieve rijkdom aan orchideeën. Aan de orchideeënrijkdom kent de Europese handleiding voor de habitats bijzondere waarde toe (dit maakt het kalkgrasland een prioritair habitatype).

Tenslotte neemt het relatieve belang van de kalkgraslanden in Nederland allengs nog toe. De natuurwaarde van deze graslanden gaat namelijk in de ons omringende landen op veel plaatsen nog steeds achteruitgaat. Daarentegen is de negatieve trend in ons land al zo'n twintig jaar geleden een halt toegeeroepen. Gelukkig lijkt ook in het buitenland (België, Duitsland, Noord-Frankrijk) het tij te keren, mede op basis van de positieve ervaringen met herstelbeheer in Nederland.

3. Kwaliteit

Kenmerken van een goede structuur en functie:

- Kalkbodem;
- Geen of weinig opslag van struweel (< 10%);
- Gevarieerde structuur van de kruidlaag met goed ontwikkelde moslaag (> 10%);
- Hoge soortenrijkdom (> 20 soorten per vierkante meter);
- Extensieve beweiding door schapen of koeien³⁷;
- Aaneengesloten oppervlakte van het type tenminste 200 m².

4. Bijdrage van gebieden

Verspreiding binnen Nederland: Het habitatype is in ons land beperkt tot de zuidelijke helft van Zuid-Limburg, ten zuiden van de lijn Heerlen-Maastricht (het zogenaamde Mergelland). Orchideeënrijke terreinen zijn vooral te vinden in het oostelijke deel van het verspreidingsgebied. Belangrijke locaties zijn het Gerendal, de Berghofweide, de Wylre-akkers, de Wrakelberg en de Kunderberg.

Verspreidingskaart kalkgraslanden

³⁷ Bij uitzondering kan worden volstaan met jaarlijks maaien en afvoeren van de vegetatie. Dit geldt bijvoorbeeld voor terreinen die al zeer lang gehooïd worden (Wrakelberg) en heel kleine, geïsoleerde terreinen die moeilijk zijn te begrazen.

Huidig voorkomen en Natura 2000: Momenteel bedekt het type in goed ontwikkelde vorm naar schatting hooguit 30 hectaren, waarvan meer dan 90% bescherming geniet in Natura 2000 gebieden. Het betreft de Bemelerberg en Schiepersberg (156), Geuldal (o.a. Gerendalsweide, Berghofweide en Wrakelberg) (157), Kunderberg (158), Savelsbos (Zure dries) (160), Sint Pietersberg en Jekerdal (159).

H6210 kalkgraslanden: relatieve bijdrage van Natura 2000 gebieden

Natura 2000 gebied	Huidige rel. bijdrage (1)	Potentiele rel. bijdrage (2)	Argumentatie (1) of (2)
Geuldal	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Kunderberg	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Bemelerberg & Schiepersberg	+	+	(1) Opp. 2-15%
Savelsbos	+	+	(1) Opp. 2-15%
Sint Pietersberg & Jekerdal	+	++	(1) Opp. 2-15% (2) opp. breidt uit naar >15%

5. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends: Zowel door intensivering als door extensivering (verwaarlozing) is van de oorspronkelijke oppervlakte aan kalkgrasland in Zuid-Limburg niet meer dan 5% overgebleven. Na de ineensstorting van het traditionele landbouwsysteem veranderde het grootste deel van de kalkgraslanden door spontane successie in grasruigten, struweel en uiteindelijk bos. De rest van de graslanden werd met inzet van moderne landbouwmethoden op de meeste plaatsen omgezet in hoogproductief grasland of na ploegen, in monotone akkers. In de laatste decennia is de teloorgang echter afgeremd, onder meer door het beëindigen van bemesting van de kalkgronden. Omstreeks 1980 kreeg het herstel van de Zuid-Limburgse kalkgraslanden een geweldige impuls met het opnieuw invoeren van de traditionele beheersvorm: extensieve begrazing door mergellandschappen. Daarnaast zijn voormalige productiegraslanden vrijgekomen voor natuurbeheer en is er aandacht voor beweiding met koeien in bepaalde gebieden (o.a. Gulpdal en graftencomplex Wahlwiller-Nijswiller). Deze combinatie van trends is als positief te beoordelen. Verheugend ook zijn de natuurontwikkelingen op verlaten akkers op kalkgronden. Het kalkgrasland blijkt zich hier bij een adequaat beheer vrij gemakkelijk te herstellen. Voorbeelden hiervan zijn de Wrakelberg (inmiddels al 'echt' kalkgrasland), de Wylre-akkers en de Piepert bij Eys. Daar staat tegenover dat een aantal faunagroepen, zoals broedvogels (grauwe klauwier) en dagvlinders, onverminderd een negatieve trend laten zien.

Recente ontwikkelingen: In de periode 1994-2004 is de oppervlakte aan soortenrijk kalkgrasland door gerichte aankoop en de inzet van adequate beheersvormen vergroot. Daarbij kan een aantal hellingen (Gulpdal, Wylre-akkers, Piepert) nog verder in kwaliteit in de richting van soortenrijk kalkgrasland toenemen. Een gunstige ontwikkeling is ook het geleidelijk terugdringen van de stikstofdepositie vanuit de lucht. Momenteel is de stikstofdepositie gedaald onder 25 kg/ha en de zuurdepositie is de laatste jaren zelfs met 80% verminderd.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: gunstig

Het areaal van het type is de afgelopen eeuw stabiel gebleven, maar het is ijler geworden.

Beoordelingsaspect oppervlakte: matig ongunstig

De totale oppervlakte is de afgelopen decennia toegenomen. Toch is ze in de voorgaande periode dusdanig sterk afgenomen dat de huidige oppervlakte nog steeds als onvoldoende beoordeeld wordt.

Beoordelingsaspect kwaliteit: matig ongunstig

1. Typische soorten: De meeste van de typische plantensoorten van kalkgraslanden zijn nog op verschillende plaatsen aanwezig. Een aantal kenmerkende diersoorten vertoont echter nog steeds een negatieve trend. In het bijzonder geldt dit voor de dagvlinders.

2. Structuur en functie: Aan de belangrijkste randvoorwaarden lijkt op de bestaande locaties te worden voldaan, al bestaan er nog vragen over de rol van de landschappelijke setting van de

afzonderlijke levensgemeenschappen. Omdat kalkgraslanden niet afhankelijk zijn van het grondwater, hoeft met deze vaak problematische factor geen rekening te worden gehouden. Als stapstenen vormen bermen en holle wegen een belangrijk milieu in het natuurbeheer van de kalkgronden. Dat geldt in ieder geval voor diverse diersoorten, maar vermoedelijk ook voor een aantal plantensoorten met een beperkt verspreidingsvermogen. Het beheer van deze verbindingzones laat op veel plaatsen in Zuid-Limburg te wensen over. In het verleden waren rondtrekkende schaapskuddes waarschijnlijk de belangrijkste factor voor verspreiding van zaad van planten.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: gunstig
Voor dit habitatype is het perspectief niet ongunstig.

Beoordeling gunstige staat van instandhouding: Voor een gunstige staat van instandhouding is het zaak de kalkgraslanden van dit habitatype te behouden in een juiste landschappelijke configuratie, in samenhang met andere (zo genoemd halfnatuurlijke) levensgemeenschappen. Er wordt een goede verspreiding over de beide deelgebieden waar het voor kan komen vereist. Dit zijn de steile hellingen van het Maasdal in het westen van Zuid-Limburg en de wat minder steile flanken van het Geuldal en haar zijdalen, in de vierhoek Gulpen – Simpelveld – Voerendaal – Valkenburg. De totale oppervlakte moet worden uitgebreid tot minimaal 75 hectaren, waarbij isolatie tussen de deelgebieden zoveel mogelijk is te beperken.

Oordeel: matig ongunstig

Aspect	1994	2004
Verspreiding	gunstig	gunstig
Oppervlakte	matig ongunstig	matig ongunstig
Kwaliteit	matig ongunstig	matig ongunstig
Toekomst	matig ongunstig	gunstig
Beoordeling Svl	matig gunstig	matig ongunstig